

18. Taalvariatie

Opdracht 18.1

Vraag: Zijn het Fries en het Brabants te beschouwen als een taal of als een dialect? Motiveer je antwoord.

Relevante paragraaf: 18.2

Antwoord: Het Fries wordt vooral beschouwd als een taal vanwege de status van het Fries en het oordeel en het gedrag van de sprekers. Dat heeft bijvoorbeeld ook geleid tot een Friese standaardtaal met een grammatica, woordenboeken, literatuur in het Fries en dergelijke. Het Brabants daarentegen is een dialect, mede omdat het wordt beschouwd als een dialect van het Nederlands. Het is overigens niet zo dat het Brabants (in tegenstelling tot het Fries) zou zijn ‘afgeleid’ van het Nederlands, zoals in paragraaf 18.3 ook wordt uiteengezet.

Het Fries wordt niet alleen gezien als een aparte taal op basis van sociale of politieke overwegingen, maar er zijn ook linguïstische argumenten. Daarin speelt met name het feit dat de genetische verwantschap tussen het Fries en het Engels sterker is dan die tussen het Fries en het Nederlands een belangrijke rol.

Opdracht 18.2

Vraag: Er zijn in de taal verschillende manieren om hetzelfde te zeggen. Zo kan je het hebben over een *goeie voorstelling* of een *goede voorstelling*. Geef zelf voorbeelden van dit soort verschillen op het niveau van klanken, woorden, zinsbouw en pragmatiek (taalgebruiksregels).

Relevante paragraaf: 18.4

Antwoord:

Klanken

- De zogenaamde harde *g* tegenover de zachte *g* die vooral ten zuiden van de grote rivieren en in Vlaanderen normaal is.
- De lange [a:] (in het standaard-Nederlands) tegenover de [ao] in het Amsterdamse stadsdialect.
- De *ui*-klank in bijvoorbeeld *huis* kent twee varianten: de [œy] en de [y], geschreven als huus.

Woorden

- *Een bak pleur* (onder meer in het Haags) naast *een kopje koffie*.
- *Hassebassie, pikketanissie* (beide Amsterdams), *neut, glaasje jenever*.
- *Fantastisch (goed), cool, wreed, master, tranga, dope, flex* (de laatste woorden zijn afkomstig uit meertalige jeugdtaal, oftewel straattaal, die snel verandert: er kunnen dus woorden ‘verdwijnen’ en weer nieuwe woorden bijkomen).
- *Hesp* (Vlaams) en *ham*.

Zinsbouw

- ‘Hij heeft de band lek’ (Twents) naast ‘Hij heeft een lekke band’.
- ‘Ik denk dat ze het doen moeten’ (algemeen non-standaard) naast ‘Ik denk dat ze het moeten doen’.
- ‘Hij zei dat de kinderen moesten naar boven gaan’ (Vlaams) naast ‘Hij zei dat de kinderen naar boven moesten gaan’. (In het Vlaams kan dus de werkwoordelijke eindgroep worden gesplitst.)

Pragmatiek

- ‘Voor mij een pils’ naast ‘Ik zou graag een glas bier willen hebben’ (en allerlei andere mogelijke varianten).
- ‘Hallo!’ naast ‘Hoe maakt u het?’
- ‘Krijg nou het lazarus! Moet je ’s zien wat hier staat!’ naast ‘Dit is wel heel opvallend’ (N.B. Hierin heeft ‘Krijg nou het lazarus!’ dus niet meer de functie om iemand uit te schelden, maar is het puur een uitroep van verbazing.)

Opdracht 18.3

Vraag: De zinnen in (8), (9) en (10) in paragraaf 18.4 bevatten een linguïstische variabele die bestaat uit twee varianten. Geef minimaal één voorbeeld van een variabele die uit meer dan twee varianten bestaat.

Relevante paragraaf: 18.4

Antwoord: De lexicale voorbeelden bij opdracht 2 bevatten al twee voorbeelden van een variabele met meer dan twee varianten. Hier volgende nog twee voorbeelden: (i) *zij* (derde persoon meervoud als Subject), *hun, hullie, zullie*; (ii) de variabele [ɛi] kent veel varianten, die we hier in geschreven vorm weergeven: *kijken, kieken, koiken, kaeken, kèken*.

Opdracht 18.4

Vraag: Waarom zouden factoren zoals sociale klasse of leeftijd invloed hebben op het taalgebruik, c.q. de voorkeur voor bepaalde taalvormen of varianten? Bedenk daarbij ook dat jongeren steeds weer nieuwe woorden bedenken of aan bestaande woorden nieuwe betekenissen geven. Waarom doen ze dat?

Relevante paragraaf: 18.5

Antwoord: De genoemde factoren hebben invloed op taalgebruik, omdat mensen via dat taalgebruik laten zien (of in feite: horen) dat ze tot een bepaalde (sociale) groep behoren. Dat wil natuurlijk

niet zeggen dat taalgebruikers altijd een bewuste keuze maken: ze spreken de taal van hun (directe) omgeving en nemen klanken, woorden enz. over. In de taal van jongeren lijkt er wel sprake te zijn van het steeds weer bedenken van nieuwe woorden of het geven van nieuwe betekenissen van bestaande woorden om zich te onderscheiden.

Suggestie: Taalgebruik is voor een deel te vergelijken met kleding. Ook daarin proberen mensen zich van elkaar te onderscheiden, wat niet wil zeggen dat de keuze voor een bepaald type kleding altijd zeer bewust verloopt.

Opdracht 18.5

Vraag: Welke consequenties zou de vrouwenemancipatie kunnen hebben voor de taalverschillen tussen mannen en vrouwen?

Relevante paragraaf: 18.5

Antwoord: Het gevolg zou kunnen zijn dat die taalverschillen gaan verdwijnen, omdat immers de sociale positie min of meer gelijk wordt. Vrouwen gaan dan ook meer non-standaard varianten uit de publieke, informele domeinen gebruiken. Denk bijvoorbeeld aan vloeken en taboewoorden uit de seksuele sfeer. Voorheen gebruikten mannen die vooral, maar zeker de jongere generatie vrouwen lijkt op dit punt haar 'achterstand' in te lopen.

Suggestie: Het is mogelijk om taalgebruik te vergelijken met zoiets als het roken van sigaretten. Ook daarin hebben vrouwen de laatste decennia hun 'achterstand' ingelopen.

Opdracht 18.6

Vraag: Welke drie factoren kunnen verklaren waarom de Koningin de troonrede zo keurig uitspreekt?

Relevante paragrafen: 18.5 en 18.6

Antwoord: Het gaat hierbij om twee sociale factoren, namelijk sociale klasse en sekse, en een situationele factor: de situatie is bij uitstek formeel.

Opdracht 18.7

Vraag: Ga bij jezelf na of je mensen beoordeelt op hun taalgebruik, met name op de al of niet standaardvormen die ze produceren. Hoe komt dat oordeel tot stand? Hoe zou je denken over een journaalpresentator die met een redelijk zwaar Achterhoekse accent praat?

Relevante paragraaf: 18.7

Antwoord: Er is uiteraard geen sprake van één (goed) antwoord. Afhankelijk van de reacties van studenten kan de docent dit onderwerp aan de orde stellen door zelf een soort introductie tot het college te geven in een dialect, dat hij of zij beheerst, bijvoorbeeld plat-Amsterdams: ‘Nou gaan ik jullie wat fetelle ofe taolwetenschap. ’t Is hastikke leuk en je kenner ’n heleboel dinge mee laote sien . . .’ De vraag is dan of studenten na zo’n introductie een goed, inhoudelijk interessant college zouden verwachten. Of zijn ze zo bevooroordeeld dat ze denken: die docent zal er wel niet veel van terecht brengen?

Opdracht 18.8

In het Nederlands bestaat de uitdrukking ‘Dat is mijn pakkie-an niet’, waarin *pakkie-an* is afgeleid van het Maleise woord *bagian*, dat onder meer ‘zaak’ betekent. Hoe kan je nu verklaren dat sommige Nederlanders wel eens zeggen: ‘Het is mijn pakje aan niet’ of zelfs: ‘Het is mijn pakje niet aan’?

Relevante paragraaf: 18.7

Antwoord: Hier is sprake van hypercorrectie: *pakkie* lijkt de non-standaard variant van *pakje* en *an* de non-standaard variant van *aan*. Wat betreft het achterop plaatsen van *aan* zou de volgende verklaring kunnen gelden. Taalgebruikers interpreteren dit woord als een adpositie, en zetten het op dezelfde plaats als in zinnen als ‘Hij trekt dat pak niet aan’.

Suggestie: Het is mogelijk om allerlei andere vormen van hypercorrectie als voorbeeld te geven, zoals de volgende twee, beide uit een advertentie. Daarin wordt uiteraard over het algemeen ‘net’ taalgebruik gehanteerd, wat dus soms leidt tot hypercorrectie:

- (i) Als u *moede* voeten heeft . . .
- (ii) Een hang- en *lig*kast.